

DE
TUSSILAGINE
COMMENTARII BOTANICI
PARTICULA I.

QUAM

CONS. AMPLISS. FAC. PHIL. ABOENS.

PUBLICÆ CENSURÆ SUBMITTUNT

STIPENDIARII HAARTMANNIANI

JOH. GUST. HAARTMAN,

PHILOS. MAG.

ET

ANDREAS JOHANNES ORRSTRÖM,

Aboënsis.

IN AUDIT. MIN. DIE XXI. JUNII, MDCCXCVII.

Horis a. m. solitis.

ABOÆ, TYPIS FRENCKELLIANIS.

TUSSELAGINE
COMMENTARIUM BOTANICUM
PARTICULARIUM

QUAM

AVGUSTO WILHELMO VON HARTMANN

AVGUSTO WILHELMO VON HARTMANN

AVGUSTO WILHELMO VON HARTMANN

JOH. GUST. WILHELM.

AVGUSTO WILHELMO VON HARTMANN

AVGUSTO WILHELMO VON HARTMANN

AVGUSTO WILHELMO VON HARTMANN

AVGUSTO WILHELMO VON HARTMANN

AVGUSTO WILHELMO VON HARTMANN

AVGUSTO WILHELMO VON HARTMANN

P R O O E M I U M.

Singulas, quas profert orbis quem incolimus plantas, numerando ab excelsa platano ad minimum bryum, secundum certas notas & Characteres ita ordinare, ut eas quisque facili agnoscat negotio, res certe ardua est & a multis per plura sæcula frustra tentata, donec Linneo nostro contigit specimen ejus exhibere, præ omnibus, quæ ante illum proposita fuerant, longe acceptissimum. Tantum vero abest, ut exultimaverit ipse se omnia, quæ in hac re præstanda erant, præstitisse, ut, peracta licet dudum ante viginti & quod excurrit annos magna illa scientiæ botanicæ reformatione, editisque libris quæ hujus operis gloriam tanto jure illi demeruerant, modestia tamen non minus laudabili moneret, *præsentem* tunc temporis *ætatem adhuc in litteris & elementis botanicis hæere, nec videri nisi ostia reſerata, per quæ in posterum botanici ad immensa naturæ theatra intrent* *), quibus verbis certe significare voluit, systema iuum plantarum, ut cæterarum rerum naturalium, pro opere omnibus numeris consummatissimo minime esse habendum, sed potius exemplum exhibere claræ & simplicis naturam rimandi methodi, a posterioribus temporibus majorem expectaturæ perfectionem, quam ab unius hominis ætate obtinere potuerit. Post illud quoque tempus

A

cre-

(*) Vid. Diff. De Reformatione Botanices. Upl. 1762. p. 13.

crebra incrementa indies cepit amœnissima illa, cujus genitor nuper laudatus vir merito salutatur, scientia, collectis undique terrarum novis plantarum speciebus, aut veteribus probius investigatis ac definitis; ex quo sperandum est aliquando fieri, ut, quibus adhuc laboret scientia botanica, defectus, cultorum studio, sensim exuat & ab omni obscuritate & errore, quo jam merito arguitur tandem immunis evadat. Ad hunc finem obtinendum certe conferunt quam maxime sedula & indefessa partium cujuscunque plantæ vel minimarum scrutinia, ex quibus liqueat, qua in parte singula genera singulaque species a legibus in libris stabilitis notisque ibidem positis recedant vel cum iis convenient. Nullibi autem magis necessaria sunt ejusmodi examina, quam in iis classibus, quæ naturalem aliquem ordinem comprehendunt. Sic numerosa classis Syngenesia, ut omnium maxime naturalis, ita genera continet, teste ipso conditore (*), inter se distinctu difficillima, quo fit, ut in hac Classe, magis fere quam in ulla alia, plurimorum generum notæ aut fallaces omnino sint, aut obscuram nimis, si cum notis ceterarum conferantur, ideam tistant. Cum autem in genere herbæ, quod Tusfilaginem recentiores cum Linneo vocant, utrumque obtinere comperimus, operam, quam in eodem illustrando collocavimus, notitia botanicorum non indignam fore speramus, probe tamen memores, & nostrum esse, quo arguimus alios, posse errare. Hujus autem generis perfectam monographiam scribere haud contendimus. Vires certe nostras labor iste longe superat, neque suppetit nobis librorum aut speciminum isti operi necessariorum plena copia. Sufficiat nobis meditationes nonnullas de generis hujus indole & notis, cum indicatione dissensionum quas, sovent varii, qui de hoc genere scriptarunt, botanici, vel inter se, vel cum ipsa natura

(*) Philos. bot. §. 207.

tura, litteris consignasse. Adminicula opusculo præbuerunt; præter varios in illo citatos Auctores, Academiae, cujus civitate fruor, herbarium & hortus.

§. I.

Charactere Generis hætenus usitatum, tam naturalis quam essentialis refert.

Character naturalis:

CAL. *communis* cylindraceus: *squamis* lanceolato linearibus (quindecim vel viginti) æqualibus, disco æquantibus, submembranatis.

COR. *composita* varia
corollulæ in aliis hermaphroditæ tubulosæ omnes, vel tantum in disco.

Femine aliis nullæ, aliis ligulatæ. ?

Propria hermaphroditi infundibuli formis; *limbo* quinquefido (vel quadrifido), acuto, reflexo, calyce longior,

Femine nulla aut ligulata, angustissima, calyce longior, integra.

STAM. hermaphroditis: *Filamenta* quinque, capillaria, brevissima. *Anthera* cylindracea, tubulosa.

PIST. Hermaphroditis *Germen* breve. *Stylus* filiformis, stamine longior. *Stigma* crassiusculum.

Femine *Germen* breve. *Stylus* filiformis, longitudine hermaphroditi. *Stigma* bifidum crassiusculum.

PER. nullum. Calyx vix mutatus.

SEM. Hermaphroditis solitaria, oblonga, compressa. *Pappus* capillaris, stipitatus.

Femine, si quæ, simillima hermaphroditis.

REC. nudum.

Obs. Petasites T. caret flosculis ligulatis in radio, licet quibusdam feminei nudi adsint.

Tusilago T. instruitur semper femineis in radio, corolla ligulata præditis.

Anandria pappo fessili est.

T. *frigida* variat floribus flosculosis & radiatis.

Character essentialis:

Receptaculum nudum. Pappus simplex. *Calycis squamæ* æquales discum æquantés submembranacæ.

§. II.

*Epicrisin hactenus usitati characteris & essentialis
& naturalis continet.*

Contra hunc characterem varia observanda sunt. Calycis squamæ vix certo numero definiri possunt, In T. *alba* & *spuria*, item *paradoxa* sæpe 12 aut 14 duntaxat numerantur. (*Vid. Retz. Fasc. Obs. Bot. I & II.*) *Corollæ femineæ* adsunt, præter ligulatas, radiatæ & truncatæ, sive in eodem specimine & late & anguste ligulatæ. Dubito etiam, an limbus corollæ hermaphroditæ in ulla specie constanter observetur quadrifidus. Vox *Calyce longior* contradictio est vocis supra obviæ: *squamis calycis discum æquantibus*. *Corolla feminea integra* ineptus est terminus & falsus. Quod si de ore tubi fermo est, barbatum hoc observatur in *Farfara*, si de ligula, bæc bifida est in T. *hybrida* teste *Leersio* (*); & pluribus, neque semper calyce longior est, sicut exemplum existat in *Petasite*.

(*) Flor. Herborn. 664.

tasite. *Anthera* non semper tubulosa ut in *T. paradoxa*. In hermaphroditis spariis *germen* saepe brevius est, quam in femineis. His *stylus* communiter multo longior est stylo hermaphroditorum. *Semina* hi raro, illi semper maturant. *Pappus* nunquam stipitatus, nisi in duabus speciebus, quæ ad hoc genus certe non pertinent, puta *T. nutantem* & *albicantem* teste Cel. SWARTZIO. Itaque *observatio* subjecta: *Anandria pappo sessili instructa*, superflua est. *T.* frigida non variat sed determinate ac necessarie in certis speciminibus habet flores & flosculosos (si inepto termino uti liceat) & radiatos & ligulatos.

III 7

Character essentialis, qualis in libris Linneanis systematicis audit, satis probatus est, nec facile aliter proponi potest; mentio tamen figuræ calycis videretur fieri debere, sine qua a *Baccharide* vix posset distingui, cum qua tamen in ceteris parum habet commune. Difficilius autem erit hoc genus a genere *Cinerariæ*, cui certe proximum est definite distinguere, & fateor me huic termino inveniendo imparem omnino esse, nisi in auxilium vocaretur inflorescentia scaposa, quod tamen fundamento systematis repugnat, eodemque *T. sylvestris* e genere *Tusfilaginum* excluderetur, cum qua tamen adeo arcte consociata est, ut pro mera varietate *T. alpinæ* habita fuerit. Inter plures illius generis species & *Tusfilagines* mihi notas nulla alia differentia septem partium fructificationis intercedit, quam quod stigma hæ gerant extra stamina plerumque exsertum, illæ vero intra ea occultum. Satius certe esset hæc duo genera conjungere, quæ præter similes fructificationis partes, & solum quod utrumque amat humidum, crasso similiter obvestiuntur tomento. Si vero hanc unionem prohiberet tanta utriusque generis in fructificando diversitas, ut totum genus *Tusfilaginis* ex ordine *Polygamix* superflue segregari posset & in ordinem sequentem, *Polygamix* nempe necessariæ, trans-

ferri pateretur, utut variæ rationes svadere videntur, optatissimum hoc omnium esset, & ad omnem ambiguitatem e diagnosi utriusque generis tollendam egregie certe conferret, si quidem pauca tum forent genera, eademque valde dissimilia, a quibus Tusfilago distingui deberet; quod utrum fieri poterit, judicent, quibus singularum, quas continet, specierum fructificationem debita cura pervestigare continget. Interea sequentem proponere lubet Tusfilaginis characterem tam naturalem quam essentialem, naturæ illius, ut spero, magis consentaneum.

§. III.

Specimen novi Characteris proponit.

TUSSILAGO.

Character:

CAL. *communis* cylindraceus, in quibusdam apice connivens, squamis lanceolato linearibus, 10 l. 20, obtusis, æqualibus, discum subæquantibus.

COR. composita tubulosa.

Hermaphrod. in disco infundibuliformis limbo 5fido.

Feminea in radio aut ligulata aut truncata.

STAM. *Quinque* ori tubi hermaphroditi floris insidentia.

Filamenta capillaria brevissima.

Antherae coalitæ, aut interdum liberæ.

PIST. *Herm. Germen* teres breve. *Stylus* filiformis corollam subæquans. *Stigma* crassiusculum.

Fem. Germen teres tubelongatum. *Stylus* filiformis corolla longior. *Stigma* bifidum.

PERIC. nullum.

SEM.

SEM. *Herm.* si quod, simile forte feminei,

Fem. teretiusculum, elongatum; *pappo* simplici, *fesili*.

REC. nudum.

§. IV.

Observanda circa characterem naturalem fistit.

Calyx. Hæc pars fructificationis per totum fere genus omnium constantissima optimam certe ejus notam exhibet, levi hic & illic anomalia notanda; accidit ut superiores scapi squamæ usque in calycem ascendant, calyculum, saltem ab una parte, mentientes. Sed cum istæ squamulæ partim infra basin constitutæ sint, partim ab uno tantum latere eum vulgo obtegant, calycem neque calyculatum neque imbricatum efficere valent; discum quoque idcirco subæquare dici possunt, quod corollas plerumque longitudine excedant, stigmatibus vero flosculorum femineorum nonnunquam breviores sint, ut in *T. alba*, & forte pluribus; neque tota squama membranacea est, cum semper aliquid succulenti in medio maneat, unde color oritur mediæ squamæ partim viridis, partim purpureus, prout color est squamarum scapi, ultimo margine molli, pellucido. Glaber sæpe est, tomento reliquæ plantæ, squamas, ut scapi, sic etiam calycis, raro admodum & non nisi initio forte florescentiæ, occupante. Ceterum erectus conspicitur & subcylindricus, apice interdum patente, ut in *Farfara*. Neque monere opus est, hanc assertionem tantum valere de floribus expansis; in *Anandria* autem, cujus mos est florem nunquam fere aperire, globosus est, & disco duplo major, vid. *Diff. de Anandria* Mom. 24.

Corolla triplicis naturæ in hoc genere observatur, nisi forte quadruplicis. Ad sunt enim interdum vel in eodem specimine femineæ corollæ. & ligulatæ & truncatæ ut in *T. alpina*, parva scilicet in extremis ligula, in interioribus deficiente; atque insuper corollæ hermaphroditæ in medio disco infundibuliformes, ut dictum est, limbo 5 partito vel profunde 5 tido, eandemque hæ formam per totum genus invariate servant. Quamquam quidem referunt dari species, quibus idem limbus adeo constanter in quatuor partes tantum divisus est, ut hanc rem pro diagnosi earum simul proponere non dubitaverint Auctores, cujus rei exemplum præbet *T. Alpina*, cfr. Scop. Fl. Carn. p. 2. 1056. Hoc vero quominus constanter obtineat eo tutius negare ausim, quod & ipse exemplar istius plantæ, in herbario Academiæ Aboënsis, asservatum examinare licuit, cui hæ corollæ solito modo divisæ erant, & Cel. JACQUIN testatus præterea est Tusfilagine singulas & *alpinam*, & *discolorem* & *sylvestrem* constanter habere corollas hermaphroditas quinquefidas. Cfr. LAICHARD. Veg. Europ. P. 2, p. 307—309. Eadem *alpina* etiam exemplum triplicis generis corollarum exhibet, nempe hermaphroditas in centro, femineas truncatas versus radium, & parva ligula instructas in ipso margine radii. Tusfilagine *Farfara* omnes femineæ tenuiter radiatæ sunt, *alba* & *Petasitis* truncatæ. *Spuria* subligulatæ seu oblique fere truncatæ. *Frigida* femineas corollas in specimenibus femineis angustissime ligulatas gerit, in masculinis, radio latiusculo, quamvis non admodum elongato, instructas.

Stamina in nonnullis speciebus etiam a vulgari lege recedunt; in *T. alba* specimenibus femineis, antheræ leviter adeo cohærent, ut vel leni pressione facta facile invicem sece-

secedant. Idem fieri in *T. paradoxa* narrat Cel. RETZIUS, (vid. Obs. bot. Fasc. II. Mom. 81.). Ceterum anthera, ubi tubum filit perfecte continuum, ore tamen supremo in quinque dentes subinde ampliatur.

Pistillum Pars fructificationis per totum hoc genus maxime memorabilis, cum omnium maxime variet. Nunc spurium est, nunc genuinum; modo hanc, modo illam, formam induit, eaque ratione innumeris erroribus ansam dedit, & omnes fere botanicos hactenus de genuina hujus generis natura mire fefellit. In charactere supra proposito satis perfecte delineatum est, quantum verbis, quæ universalem tot variarum specierum ideam exprimere deberent, fieri potuerit. Germina spuria & fertilia non admodum initio floris inter se dissimilia sunt, cito autem hæc antecellunt, tumida & pleniora evadunt illis, quæ contra concidunt & marcescunt. Stylus in Hermaphroditis non admodum longus est, desinit autem semper in stigma stilo aliquantum, sed non semper æquali modo, crassius. In *Petasite* valde crassum est & clavatum, summo apice emarginatum, in *Farfara* integrum, in *alba*, *paradoxa* & *spuria* in duas laminas lanceolatas divisum, nisi quod in *spuria* hæc vulgo cohærent adeo, ut vix in statu florescentiæ separari patiantur, quamvis divisio rima pellucida notetur. In *frigida* item duplex est, partibus teretibus pubescentibus. Simile fere *alpina* exhibet. Hæc sunt stigmata florum hermaphroditorum. Feminæorum autem stigmata longe aliter comparata sunt. Sed hæc vulgo minus variant illis. Divisa horum singula sunt, itemque tenuia & sæpe nigricantia; vix tamen hæc *constans* nota est; in *spuria* absolete bifida sunt. Ob tantam varietatem hujus partis Cel. VILLARS (*) eam,

B

quam

(*) Act. Soc. Hist. Nat. Paris. I P. Paris 1792 p. 75.

quamvis minutam & fugacem, solam pro nota singularum specierum diagnostica sufficere arbitratus est. Stylus flosculorum femineorum multo magis elongatus vulgo est, quam stylus hermaphroditorum. Ita saltem comparatus est in *T. alba* ubi triplam tubi longitudinem, itemque in *spuria*, in qua ligulam adæquat. In *Petasite* stylo hermaphroditi flosculi brevior est. In *Farfara* ad mediam ligulam raro extenditur. In *frigida* ligulæ longitudinem modo attingit modo superat.

Semina. Neque hæc singulis speciebus eadem sunt & similia; *T. nutanti* angulata sunt, teste Cel. SWARTZIO, *alpina* levia, observante SCOPOLIO, ceteris fere omnibus striata.

Pappo simplici & omni stipite orbatō vulgo coronantur, licet hoc assertioni per omnes Libri Linneani, Genera Plantarum nuncupati, editiones, repetitæ repugnet. Unde autem ille error profectus sit & quo pacto tam diu potuerit propagari dicere non ausim. In *T. nutante* quidem & *albicante* stipitatus esse fertur, forsitan item est in ceteris binis, Americæ calidioris speciebus *pumila* ac *dentata*. Sed hæc quatuor vix pro veris Tusilagibus habendæ sunt, ut in sequentibus demonstrabitur. In omnibus autem reliquis, tam antiquis, quam novis hujus generis speciebus, omni stipite caret. Simplicem se, nudo tantum oculo, sistit, lente vero vel debilisima armato, pilis lateralibus plumosus conspicitur. In hermaphroditis flosculis sæpe spuriiis, rarus & minutus est, in femineis densior multo & magis elongatus.

Receptaculum universo generi nudum, & pro flosculis recipiendis foveolatum, quibus in *Farfara* brevissimum pedicellum subtendit.

§. V.

Succinctam generis historiam enarrat.

Solum omnes fere Tusilagines, saltem europææ, udum aut subhumidum appetunt, certum aquilegis signum præbentes. Ripas sæpe fluviarum argillofas incolunt & firmant, neque hortos ingredi reculant, ubi tamen radicibus suis late serpentes, flores & folia passim emittentibus, vicina fata infestant. Noli itaque aliis stirpibus inferere loca poscentes separata, ubi liceat illis libere ac sine noxa exipatiari. Hactenus tamen Petalites ex hoc genere sola inter hortorum ornamenta, minus forte propter flores speciosos, quam tempestivos, accepta fuit, cum hi, pariter ac ceteri omnes hujus generis flores, inter primitias veris numerantur. Colorem varium variæ assumunt eundemque aut purpureum, aut luteum, aut flavum, aut rarius album. Purpureæ sunt: *T. nutans*, *discolor*, *alpina*, *silvestris*, *frigida*, *rubella*, *hybrida*, *Petalites*. Lutescentes: *Farfara*, *lutea*, *alba*, *radiata*, *fragrans*, *nivea*, *spuria*, *paradoxa*, *japonica*. Albæ: *Anandria*, *nana*, *sibirica*. Florem omnes scapo sustinent, nisi excipere velis *T. silvestrem*, quam folia in scapo gerere inepte dicunt auctores, nobisque ideo necesse fuit caulescentem vocare. Fulcrum hoc crassum communiter est, fistulosum & succo plenum, paucisque speciebus, iisque foliis indicis, exceptis, bracteis seu squamis, nunc latioribus & vaginantibus, nunc angustioribus, in rudimentum folioli sæpe abeuntibus obvelatus. Tota planta, flore nonnunquam & squamis scapi exceptis, tomentum densum, album, induere sæpe amat, imprimis ad inferiorem foliorum paginam; idem tamen nonnullæ exuunt; exempla sunt *T. frigida* & *alpina*, quæ illo, modo obduci, modo carere solent, quare illud ad differentiam specificam constituendam parum valere arbitratus sum, ideoque plane neglexi. Folia, quæ floribus sem-

per succedere solent, simplicia singulis sunt, licet interdum, rarissime tamen profunde, divisa; marginem dentibus callosis fuscis sæpe munire consuefcunt, in magnam vulgo latitudinem excrescere solita. Sapor totius herbæ amaricans est. Odor, in T. fragrante & frigida laudatur, in ceteris vulgo fatuus deprehenditur aut fere nullus. Aetatem omnes plurium annorum, exceptis solis indicis, nescio an singulis, attingunt, radice facilius multiplicandæ, quam semine. Ad patriam singularum quod attinet, nisi omnium climatum, omnium tamen Zonarum indigenæ sunt. Calidas Americæ partes inhabitare *nutantem*, *dentatam*, *pumilam*, & *albicantem* discimus. *Frigidam* frigidæ Zonæ incolam esse ex itineribus per patriam institutis novimus. Ceteræ omnes Zonæ temperatæ alumnae Europam aut Asiam frigidiorum aut Americam septentrionalem incolunt; Africam, quantum adhuc consistit, nullæ. Svecicæ hætenus detectæ sunt: *alba*, *Petasites*, *spuria*, Scaniae incolæ; *Frigida* Lapponiæ Finlandiæque alumna; & *Farfara* ubique fere proveniens. Rationes quæ adfunt suspicandi, & *hybridam*, & *paradoxam* in Scania inveniri, suo loco adferre haud intermitam.

§. VI.

Usum exponit.

Ex quinque Tusfilaginum speciebus, quas alit patria nostra parvus sane admodum redundat usus, saltem in Oeconomia. Flores, inprimis Petasitis, vernalem apibus, & avidè desideratam, messem præbent. Ex Farfara fomitem haud contemnendum, eo modo præparari docet Stapelius &c. ut e radicibus autumno evulsis auferatur lana fusca eas vestiens, quæ depurata & linteo obvelata coquatur paullisper in lixivio, & postea siccetur. Uberior autem usus hujus herbæ in Medicina

cina. Ab antiquissimis enim temporibus in omnibus pectoris affectionibus pro egregio medicamento habita fuere hujus radix, herba & flores, varias medicaminum formas, ut infusa, decocta, confervas, syrupos, linctus & tabellas ingressa. Foliorum siccorum fumum, tabaci more haustum, antiquissimorum perinde ac nostratium, tussi & asthmate laborantium, vulgaris medicina fuit. Herba tota amaricans est, odoris tere expers, communique cum ceteris ejus ordinis plantis proprietate pollet crassos humores in corpore diluendi, functiones varias naturales concitandi, partesque solidas vi sua adstringente roborandi; hæc cum ita sint, mirum certe non est eam in debilitate viscerum variisque lymphæ ceterorumque humorum affectibus acceptam fuisse medicinam; contra vero admiratione certe dignum, frequentiore hodie non esse usum hujus medicamenti de cujus virtute, ex instituta principiorum radice hujus exploratione chemica, indeque deprehensa cum radice Taraxaci maxima similitudine, doctissimus CARTHEUSER tam auspiciatum tulit judicium, ut non dubitaverit praticos hortari *alteram in alterius locum tute ac citra ullam deliberationem subrogare* (*): Idque eo majori jure eum fecisse persuasi esse possumus, quo efficaciam hujus stirpis in affectibus corporis humani pertinacissimis egregia postea documenta confirmaverint, ut in hæctica febre, etiam diarrhœa colliquativa comitata, quam infusum hujus herbæ, præcipiente Percival, feliciter superavit (**). Eximium quoque remedium antiscrophulosum, testibus FULLER, CULLEN, GIRTANNER & HUFELAND, præbent foliorum tam succus quam decoctum saturatum. Scrophulas scrophulosaque ulcera item crustam lacteam sanavit MEYERUS unciis tribus foliorum Farfaræ in

B 3

libra

(*) Fundam. Mat. Med. Sect. XIII. Cap. V.

(**) Sammlung für prakt. Aerzte. 2 B.

libra aquæ ad sex ejusdem uncias decoctorum, additis Looch de Farfara uncias duabus (*); idemque refert alium medicum tineam capitis debellasse eorundem foliorum decocto (**), Externe quoque folia adhibentur in cataplasmate emolliente parti inflammatae imposito, eaque vino antea decoqui datum jusfit HIPPOCRATES. Nuperrime Cel. NOCCA ex Italia scripsit, illa a mulieribus ibidem mammis intumefcentibus cum emolumento imponi (**). Præter Farfaram nulla, ex genere Tusfilaginum, planta officinas Pharmacorum ingressa est, excepta unica Petalite; hujus autem laudes olim maximæ fuere, quippe quæ ipsi pesti, dirisimo morbo, opponebatur. Qualitate cum Farfara multum convenit, Radix enim, sicut illius, amara est sed plus habet aromatici. Sudorem præcipue pellit, quapropter olim inter præstantissima alexipharmaca relata fuit. Narratur etiam podagram sanasse eadem, eximia certe, qua pollet virtute sudorifica, ipsamque Epilepsiam, tonica fortè vi sua, quæ haud mediocris est, nonnunquam superasse. Nostri temporibus usus ejus fere evanuit, idque immeto omnino, cum forti et penetrante vi sensus afficiat, unde validam in ea latere varios morbos profligandi potestatem, probabile est.

Cum plurimæ, præter binas jam memoratas Tusfilaginum species, saporem habent itidem amarum, credibile est, ut easdem quoque virtutes possideant, quamobrem in iis regionibus, ubi ceteræ deficiunt, præsentaneam, & vix forte inferiorem, medicinam earum in loco præbere posse videntur.

§. VII.

(*) Looch de Farfara constat secundum Ph. Wurtemb. ex pulpa radicum coctarum eribrata & melle junctim coctis.

(**) BALDINGERS N. Magaz. 7 B.

(***) USTERJ Ann. d. Bot. V. p. 19.

§. VII.

Etymologiam & nomina docet.

Tusilaginis, ut Plinio audit, & Bechii, ut Dioscoridi, nomen, utrumque derivatum a morbo, cui mederi solebat, Farfara nostra apud veteres adepta est, commune cum salvia officinali, ut patet a descriptione hujus in scriptis Apulei & Plinii obvia. Farfaram & Farfarellam eandem vocavere posteriores, inque his primus fere Cæsalius, ob similitudinem certe foliorum cum foliis Populi albæ olim farfari nomen gerentis, quod utrum altera ab altera, vel utraque a flumine sabinoxum farfara, cui forte conterminæ fuerint, vel a farre, ob candorem, mutuatae sint, non facile est dictu. Populagine[m] etiam appellatam esse fertur ob eandem rationem; hanc tamen appellationem Calthæ palustris, quæ etiam Tusilago vocata fuit, proprie competitivisse, docet nos non sine veri similitudine Pinax Bauhini. Ungulam caballinam & affinam Tragus secundum Brunfelsium dixit, versione certe nominis *Rosshuf*, quo præter, vulgarius *Huflattig*, apud germanos appellatur. Latissimæ foliorum formæ petasum referenti nomen, Dioscoridi familiare, Petasites debet, quam Chamæleucen Plinii esse non inepte conjicitur, cum moneat fecus fluvios nasci, folio populi sed ampliori, & apud Italos Farranum sive Farfugium vocari. Propter flores foliis præcociores cognomine Filii ante Patrem Farfara appellari solita fuit.

Audit insuper hoc genus, & quidem Farfara: *Hispanis*. Unia d'asino. *Ital*is, Farfaro & Farfanella. *Gallis* Pas d'Ane, Pas de Cheval, Pacconnet, l'Herbe de St. Querin. *Anglis* Coltsfoot. *Belgis* Hoefblad, Hoeflatouw, Paardenklaauw. *Germanis* Huflattig, Rosshuf, Brandlattig. *Svecis* Hästhof. Petalitem & hybridam vocant. *Galli* Chaperronniere,

niere, Glouteron, Herbe aux teigneux. *Angli* Butterbur.
Belgi Dokke-bladen, Pestilentie kruid. *Germani* Pestilenz-
 wurzel. *Sveci* Pestilentie rot.

§. VIII.

Inventores, historicos & statores generis recenset.

Sex tantum in Pinace Theatri botanici C. BAUHINI enu-
 meratæ sunt, primumque in aliquem ordinem dispositæ hodiernæ
 Tusfilaginum species, puta *Farfaram*, antiquis notam,
Alpinam & Discolorem, opera Clusii in alpinis & Pannonia
 detectas, utrisque in nuper memorato libro, Tusfilaginis no-
 mine consociatis, & *Petasitem*, antiquis itidem familiarem,
 cum nominis locia *T. alba*, ejusdem CLUSII ope in lucem pro-
 lata, *Frigidamque* Cacaliæ tomentosæ nomine a detectore eo-
 dem BAUHINO donatam. Post sæculum fere *Japonicam*, sub ti-
 tuo DORNICI Tusfilaginis folio, icone illustratam PLUKENETIUS
 ex Amaltheo addidit. Circa idem tempus primam ex America
 Tusfilaginem, postea, cum eam videre LINNEO contigit, *Nu-
 nantem* vocatam, SLOANIUS e Jamaica reportavit, ejusque ima-
 gine Historiam, quam edidit, Jamaicae insulæ ornavit, addito
 nomine: Dens leonis folio subtus incano, flore purpureo. Neque
 ulla specie ulterius auctum fuit hoc genus, antequam DILLE-
 NIUS Tusfilaginis *hybridæ*, ex horto Sherardi Eithamensi deprom-
 tæ. Rajoque dudum perspectæ, figuram & descriptionem naturæ
 curiosis exhibuit. Eandemque paucos post annos Ill. LINNEUS
 noster, junctis his omnibus, quotquot viderat, sub unum genus
 speciebus, quæ antea, a bitro TOURNEFORTIO, sub duobus generi-
 bus militaverant, Tusfilaginis scilicet radiatæ, & Petasitis Dif-
 coidæ, jactisque solidioribus totius scientiæ botanicæ funda-
 mentis, in hortum, quem delineavit, Cliffortianum introdu-

xit, posteaque Upsaliam redux *Anandriam* Sibiricæ lectam, inque vanam istorum fundamentorum contumeliam, ab oppugnatore Siegesbeckio ita vocatam, dissertatione academica proposuit, rudi subjuncta icone, cuius melius exemplar, una cum succincta descriptione, libro: Horto Upsalienti, tertio post anno, adnexuit, annoque sequenti, opera GMELINI, qui iter per Sibiriam fecerat, editus est libri Floræ Sibiricæ Tomus secundus, ubi octo delineantur, inque iis quinque novæ, Tusfilaginum species, earum regionum incolæ, quarum una dudum a Linneo pro mera varietate T. *Anandriæ* declarata fuerat, ceteræ autem omnes nunquam ab eo receptæ aut nomine triviali donatæ erant. Licet enim adeo decem & quinque hujus plantæ species re ipsa a variis botanicis recensitæ fuissent, liber tamen Linneanus, cui titulus Species Plantarum, paulo post primum editus, plures septem hujus nominis plantis non enumerat, *alpina* scilicet & *discolori* in unam junctis, neque visis adhuc forte quinque Sibiricis nuper memoratis, nec *japonica*; hanc demum Mantissæ plantarum primæ inseruit. Deinde libro Specierum Plantarum iterum edito Tusfilaginem *dentatam*, speciem Americanam imperfecte examinatam, operaque PLUMIERII delineatam, ac *nutantem*, de qua supra monuimus, opera BROWNII & PLUMIERII ulterius illustratam, unaque cum aliis plantis Jamaicensibus dissertatione academica (*) dudum indicatam, prioribus associavit. *Tusfilaginis alpinae* alteram, ad judicium Linneæi, varietatem, olim a CLUSIO & BAUHINO, ut supra docuimus, distinctam, Cel. JACQUINUS in Flora aultriaca, anno 1775 & seqq. edita, primum *discolorem* dixit, ejusque iconem cum icone alius speciei, anno præcedente a Scopoli in Floræ Carn. ed. 2^a primum vulgatæ, & *silvestris* dictæ, subjuncta utriusque descriptione, exhi-

(*) Plantarum Jamaicens. pugillus Upf. 1759.

hibuit. Plures decem & septem jam commemoratis hujus generis speciebus Linneo vivente haud innotuerant. Ex his vero decem solummodo ab illo pro veris ac distinctis speciebus Tusfilaginis agnitæ fuerunt. Anno post obitum ejus, Fasciculum Observationum Botanicarum primum, KERZIUS, ad Acad. Lund. Botanicæ tunc temporis Demonstrator, nunc Professor Celeberrimus, typis vulgavit, inter alias plantas speciem quoque hujus generis, Scanicæ alumnam, descriptione & icone delineatam, *spuriamque* dictam, complexum, cui binos post annos aliam simili modo, in secundo earundem Observationum Fasciculo, adumbratam, ex horto, cui præest, addidit. Eodemque anno Nob. Linneus Filius plantam Jamaicensis, *Leontodon tomentosum* nominatam descriptamque, inter ceteras Supplementi a se editi novitias, prodidit, postmodum a Cel. SWARTZ (°) ad consortium Tusfilaginum amandatam, nomineque *albicans* donatam, adfociata nova ejusdem generis & insulæ planta, *pumila* nomen adepta. Anno proximo, iterum nova hoc genus augebatur specie, primaque septentrionali-Americana, nomine *palmata*, Catalogo Aitoniano Horti Kewensis, cujus per duodecim annos dudum alumna fuerat, cum imagine, inserta. His omnibus, una cum adfociatis quinque Floræ sibiricæ supra memoratis, *nana*, *sibirica*, *rubella*, *lutea*, & *radiata* vocatis, sola *albicante* sub antiquo Leontodi genere, errore forte, retenta, Cel. Goettingensium Professor GMELIN novam, quam ante paucos annos curavit, Systematis Linneani editionem ornavit, numero viginti & una speciebus. Post illum librum editum binæ adhuc species ad notitiam botanicorum pervenerunt, idque auxilio D:ni VILLARS Professoris Gratianopolitani Cel., qui brevem hujus generis monographiam in Act., Soc. Hist. Nat. Paris, Tom. I, cum iconibus novarum litteris consignavit, *fragrans* nimirum & *nivea*, utraque Gallicæ incola.

Auctores jam commemoratis, omnium, quotquot hactenus innotuerunt, Tusilaginum specierum primam notitiam debemus, eamque postea alii adumbrationibus & observationibus passim obviis ulterius auxerunt, quorum numero, præter ceteras Materiae Medicæ & Florarum variarum regionum scriptores, Cel. BERGIUM merito referimus, qui Farfaram & Petasitem in sua Mat. Med. plene satis & exacte delineavit. Dissertationem quoque Medicam de Farfara Cl. LEYSELUM scripsisse legimus, sed ipsam non vidimus. Inter botanicos autem, qui hoc genus illustrarunt, præ ceteris eminent clarissimus, dum in vivis erat, Bot. Reg. Fr. EHRHART, qui suis *Beyträge zur Naturkunde* P. III. p. 64 & seq. observationes in varias hujus generis species summa industria factas inferuit, quibus, præter suspensionem, quam se fovere significat, T. Farfaram esse plantam non superflue sed necessarie polygamam, ostendere egregio successu conatus est, T. Petasitem non nisi alterum sexum efficere eundemque masculinum plantæ, cujus femina T. hybrida existit, eundemque morem observare T. albam, quæ duplicem vulgo faciem præfert, aliis scilicet speciminibus solos flosculos hermaphroditos spurios, aliis meros fere femineos explicantibus; itemque T. paradoxam & spuriam Cel. RETZII unam eandemque speciem esse simili modo ambiguam. Eidemque viro meritissimo T. frigidæ nostræ meliorem notitiam acceptam referimus, unde suspicari licet, fructificationem illius pariter esse comparatam.

Ex hoc colligitur, litem adhuc sub iudice pendere, an singulas, quas supra commemoravimus, viginti quattuor Tusilaginis species inter se pro vere distinctis habere debemus. De hac re ut aliorum iudicia sic & nostram qualemcunque sententiam suo loco in sequenti hujus dissertationis parte proponere licebit. Interea singularum specierum seriem methodicam, notis magis forte distinctis, quam quæ antea propositæ

fuerunt, e cujusque speciei proprietate elicitis, sibi que mutis ita adaptatis, ut differentiam, nisi plane specificam, saltem, quantum fieri potuit, claram exhibeant.

§. IX.

Seriem Specierum, cum differentiis emendatis, exhibet.

1. *Scapo unifloro, nudo.*

- dentata* 1. T. foliis lanceolatis, dentatis, villosis.
- albicans* 2. T. fol. lanceolato-ovatis, (subtus tomentosis, obsolete retrorsum ferratis.
- nutans* 3. T. fol. lyratis, flore nutante.
- pumila* 4. T. fol. lyratis, flore erecto.

2. *Scapo unifloro, squamoso.*

- Anandria* 5. T. fol. lyrato-ovatis, calyce clauso.
- nana* 6. T. fol. lyrato-ovatis, calyce subaperto.
- sibirica* 7. T. fol. ovato-oblongis, sinuato-dentatis.
- Farfara* 8. T. fol. cordatis, obsolete-lobatis, denticulatis.

3. *Scapo unifloro, subnudo.*

- discolor* 9. T. fol. orbiculatis, crenatis, supra lucidis, subtus tomentosis.
- alpina* 10. T. fol. cordato-orbiculatis, crenatis, utrinque viridibus.

4. *Caule ascendente, sub-unifloro.*

- silvestris* 11. T. fol. cordato-orbiculatis, incis, lobatis.

5. *Scap*

5. *Scapo multifloro, squamoso; thyrso corymbofo* (*).

- palmata* 12. T. fol. palmatis.
frigida 13. T. fol. sinuatis, floribus discoideis.
rubella 14. T. fol. subcordatis, angulatis, flosculis plurimis hermaphroditis.
lutea 15. T. fol. cordato-orbiculatis, dentatis, flosculis plurimis femineis.
alba 16. T. fol. cordato-orbiculatis, floribus discoideis.
radiata 17. T. fol. cordato-orbiculatis, dentatis, floribus radiatis.
fragrans 18. T. fol. cordato-orbiculatis, acute crenatis, floribus radiatis.
nivea 19. T. fol. hastato-cordatis, sinuato-dentatis.
spuria 20. T. fol. denticulatis, sagittatis, flosculis hermaphroditis plurimis, antheris coalitis.

6. *Scapo multifloro, squamoso; thyrso racemoso.*

- paradoxa* 21. T. fol. sagittatis, acute dentatis, flosculis hermaphroditis paucioribus, antheris liberis.
hybrida 22. T. fol. cordato-orbiculatis, flosculis plurimis femineis.

Peta-

(*) Thyrsus, qualis ab Ill. LINNÆO in Phil. bot. & affectis definitur, superfluum nomen est, neque ullius species intra hoc genus florendi modo applicabile. Nunquam quoque in iis fastigiatus dici potest. Nobis autem hic Thyrsus audit genus inflorescentiæ, cujus species panicula, racemus & corymbus sunt ita, ut earum modo unam, modo alteram exhibere possit, nec certam legem observet. Thyrsus vero racemosus nobis habitum gerit racemi, corymbosus corymbi, hujus scilicet pedicellis sæpe æqualibus, illius inferioribus longioribus.

Petasites 23. T. fol. cordato-orbiculatis, flosculis plurimis hermaphroditis.

7. *Scapo multifloro, nudo.*

japonica 24 T. floribus majusculis, fol. cordato-orbiculatis,

§. X.

Particulam claudit.

Expositis in præsentis opusculi particula universalioribus generis, de quo egimus, momentis, peculiarem cujusque speciei pertractationem, cum criticam, tum historicam alteri istius parti reservamus. Filum enim commentarii hic abrumpere jubent partim angustia temporis, partim defectus observationum, quas si ulteriore examine perlicere sive augere dabitur, eas cum orbe botanico eo libentius communicabimus, quo ejusmodi observationibus nihil certe magis conducit ad veram plantarum notitiam comparandam, easque dignoscendi methodum adeo limandam, ut errores, quibus jam scetet numerosissimis, sentim dispareant, & verum ac fidele naturæ lectoribus exhibeat instrumentum, cujus ope mæandrum hunc, tot variis anfractibus ancipitem, tot dolosis ludentem ambagibus, tute aliquando persequi liceat.

